فضل الرحمن « فاضل »

تاريخ نشر : 26 دسمبر 2015 م

د لوی خدای په نامه

سریزه

د شرق نابغه سید جمال الدین « افغاني »

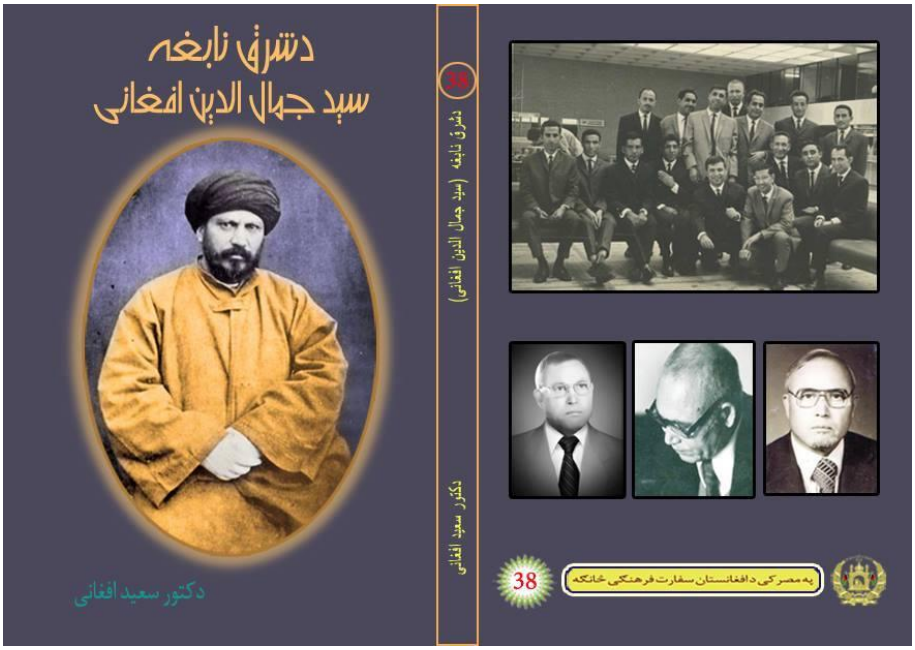

لکه چې پوهيږو د شلمي پيړۍ په دويمه نيمايي کښې ، افغانستان د ازهرپوهنتون ته محصلين د زدکړو لپاره ليږل پيل کړل، که په دقيقه توګه د هغو محصلينو ترمنځ بررسي ترسره شي ، د همغه محصلينو په ډله کښې د دکتور محمد سعيد افغاني نوم په سر کښې راځي، چې د زدکړې په وخت کښې پدې هيواد کښې په عربي ژبه د ده ليکنې هم چاپ شوئ .

د لیږل شوي محصلینو ترمنځ ځینې نومورو هم شتون درلود چې وروسته د افغانستان په سیاسي او علمي ډګرونو کښې ښه و ځلیدل چې پوهاند غلام محمد نیازي، استاد برهان الدین رباني، استاد عبد رب رسول سیاف، حضرت صبغت الله المجددي، پوهاند عبدالسلام عظیمي، پوهاند وفی الله سمیعي، محمد موسی شفیق، محمد صدیق سیلاني، عبدالقیوم رهبر، سیف الرحمن سایف، عنایت الله رشید، پوهاند محمد کبیر، پوهاند غلام صفدر پنجشیري، جوهر صدیقي، پوهاند نعمت الله شهراني، ډاکټر سیدجان بیان، محمد ګلاب بشار، پوهاند عبدالعزیز، پوهاند غلام محی الدین دریز او په لسګونو نور چې د خپلې دورې لایق محصلین ؤ. ددی ځلیدلی کسانو په جمله کښې راځي، مګر د خپلې تحصیلي دورې په موده کښې چې په مصر کښې اوسیدل د عربي او مصري مخاطبانو ترمنځ یې د خپلو آثارو او تالیفاتو نشر کولو ته پاملرنه ونه کړه .

در عکس : محصلین افغانی پوهنتون الازهر جمهوری عربی مصر مورخ (روز شنبه 17سپتمبر سال 1966 در ترمینل میدان هوایی قاهره

قطار ایستاده ؛ ازراست به چپ : استاد شهید برهان الدین« ربانی» ، استاد جوهر « صدیقی » ، استاد حبیب الرحمن « جدیر» ، مرحوم دکتور محمد سعید « سعید افغانی» ، استاد مرحوم وفی الله « سمیعی» ، استاد حبیب الله« غالب» و داکتر سید جان « بیان .

قطار نشسته ؛ از چپ به راست : استاد عبد الحکیم خان، استاد نعمت الله « شهرانی» ، استاد محمد اکبر « ضیایی»، استاد عبد الرشید « ملاخیل» ، استاد مرحوم محمد صدیق« سیلانی» ، استاد داکتر احمد « خطیبی» ، استاد یاقوت، استاد محمد حبیب « سراج» واستاد عبد الجیلی « یوسفی »

****

څیرنی څرګندوي چې یوازې دکتور سید محمد موسی توانا خپله د دوکتورا رساله یا تیزس په ۱۹۷۱ م کال کښې د) الإجتهاد ومدى حاجتنا اليوم في العصر الحاضر(تر عنوان لاندی او همدا رنګه دکتور عنایت الله ابلاغ خپله رساله د)امام أبوحنيفة المتكلم(تر عنوان لاندی په قاهره کې د زدکړی پای ته رسولو وروسته چاپ کړئ، دوه کتابونه چې په عربي ټړۍ کښې خاص شهرت لري او آن تر دی چې د ۱۹۷۱ م کال څخه راپدیخوا چې چا د اجتهاد (په هکله کتاب لیکلی هرومرو د پوهاند دکتور سید محمد موسی توانا اثر یې د عمده مرجع او سرچینې څخه شمیرل کیږي .

ولې دکتور محمد سعید افغاني له دوي نه د مخه خپل مهم کتابونه لکه نابغة الشرق (په ۱۹۶۷ م) کال کښې او همدارنګه شیخ الإسلام عبد الله الأنصاری الهروي، مبادئه وآراؤه الکلامیة والروحیة (په کال ۱۹۶۸ م) کښې په قاهره کښې چاپ کړل، چې پدی لړ کښې د نورو څخه مخکښ دي.
که څه هم د شلمې پیړۍ په وروستیو او د یوویشتمی پیړۍ په لومړیو کښې خدای بخښلي دکتور محمد امان صافی خپل څو اثار په قاهره کښې چاپ ته ورسول، ولې د ده ګټور کتابونه د هغه دوري وروسته چاپ شول چې په مصر کښې هستوګنه غوره کړه او د عربي هیوادونو په پوهنتونونو کښې د استاد په توګه وظیفه ترسره کوله، مګر د دکتور سعید افغانی ښوالی پدی کښې و چې د تحصیل په دوره کښې یې خپل کتابونه چاپ کړل او د زدکړو پای ته رسولو وروسته، افغانستان ته ولاړ .
د یادونې وړ ده چې هغه کسان چې مصر ته د زدکړو لپاره راتلل لکه : استاد برهان الدین رباني او داسې نور، دوي په هیواد د ننه د مجلو او ورځپاڼو سره د لیکنو او د همکارئ تجربه درلوده ولې د دوي ترمنځ یوازینې کس سعید افغاني وَ چې قاهرې ته د تګ څخه مخکې د نجم المدارس مدیریت په غاړه درلود او په هغه مدرسه کښې د « النجم » په نوم جریده په ۱۳۳۷ هجرې لمریز کال کښې د زدکوونکو د پوهې له پاره تاسیس کړه، همدارنګه یې د « اخلاق » په نوم نشریه هم د حبیبیې په لیسه کښې د تدریس په وخت کښې د اساس ډبره ایښې وه تر څو زدکوونکې لیکنې او شاعرۍ ته تشویق کړي.
په هر ترتیب « دشرق نابغه » کتاب چې نن یې درنو لوستونکو ته وړاندې کوو د سید جمال الدین افغاني د پیژندنې، افکارو او نړیوالو کړنو په ډګر کښې د مهمو آثارو څخه بلل کیږي.
د دې کتاب عربی متن هغه وخت په قاهره کښې خپور شو، کله چې د لطف الله خان جمالي د کتاب ژباړه د دی عنوان لاندې (جمال الدین الأسد آبادی المعروف بالافغانی کما یقدمه ابن أخته میرزا لطف الله خان) خپور شو، دغه کتاب د صادق نشأت ایراني او دکتور عبد المنعم حسنین مصریي له خوا د فارسي څخه عربی ته وژباړل شو او د دی ژباړې څخه هدف دا وه ترڅو په سید جمال الدین حمله وکړي او د ده افغانیت د پوښتنې لاندې راوړي او همدارنګه د ده اصلي عقیده او مذهب باندې ګوزارونه وکړي، دا هغه څه وو چې وروسته په اتیایمه لسیزه کښې ډاکټر لویس عوض هغې ته ادامه ورکړه .
ما کله چې د دکتور محمد سعید افغاني ژوندلیک د هغه نږدې دوست او ملګري پروفیسور عبدالله بختیاني خدمتګار په کتاب « څو دیني ستوري » کښې مطالعه کړ په هغه ځای کښې چې وایي :
(مولوي ولاړ او دکتور راستون شو) داسې ښکاري چې هغه په دوه څلویښت کلنې کښې مصر ته د زدکړو لپاره تللی، چې پدی عمر کښې هرڅوګ چې وې باید ډېر زیات لوړ همت ولري چې د زدکړې یوې مرحلې د انقطاع څخه وروسته، یوځل بیا تحصیل ته مخ واړوي او د زده کوونکې په چوکۍ کینې، لکه څنګه چې پوهیږو دکتور سعید افغاني لا د مخه خپله کورنۍ تشکیل کړی وه، چې څو بچیان یې هم درلودل، خو د ده لوړ همت دې ته تیار کړ چې د « ۱۳۴۲ څخه تر ۱۳۴۷ هجرې لمریز کال » کې مصر ته راشي تر څو په اسلامي فلسفه کښې ماسټرۍ او دکتورا تر لاسه کړي .
دلته د یادونې وړ بولم هغه کسان چې د کابل د عربی دارالعلوم څخه فارغ وو، د دوی شهادت نامې په افغانستان کښې د بکلوریا سره معادله وی، مګر په مصر کښې د ازهر پوهنتون شرعی پوهنځیو سره مقایسه او لیسانس ته معادله کیدلی، له همدی کبله د دکتور سعید افغاني او د خدای بخښلي محمد موسی شفیق، شهادت نامې هم د لیسانس سره معادله او دوي په ماسټرۍ دوره کښې شامل شول .
د افغانستان د دیني مدرسو د تحصیل کچه د هغه څخه څرګندیږي چې دکتور سعید افغاني د کابل دارالعلوم کښې مخکې له دی چې په پنځم ټولګي کښې شامل شي، د هغه څخه د نحوی په علم کښې د « شرح جامي » په کتاب کښې امتحان و اخیستل شو او د بریالي کیدو وروسته د کابل دارالعلوم په پنځم ټولګي کښې شامل شو، نو هغه څوګ چې د « شرح جامي » کتاب امتحان ورکړي تر څو د کابل عربی دارالعلوم په پنځم ټولګي کښې شامل شي او اته ۸ کاله نور هم درس ووایي، نو څرګندی ږي چې په هغه وخت کښې د درسي نصاب کچه په عربی دارالعلوم کښې کوم حد کښې وه .

دغه معادله چې د عربی دارالعلوم شهادت نامه په ازهر کښې په لیسانس معادله کېږي د ځینو خوښه نه وه، له همدی کبله په هغه وخت کښې په قاهره کښې د افغانستان سفارت رسماً د ازهر پوهنتون څخه غوښتنه وکړه چې د افغانستان د دیني مدرسو شهادتنامی دې په لیسانس نه معادله کوي، بلکه هغه دې د بکلوریا سره برابر معادله کړي او برابر وګڼي. نو کله چې دکتور سعید افغاني د دکتورا سند سره کابل ته لاړ او غوښتل یې چې د شرعیاتو په پوهنځی کښې استاد او علمي کدر وټاکل شي د کابل پوهنتون اداري هیئت د مخالفت سره مخامخ شو، ورځخه وغوښتل شول ترڅو د ماسټري او دکتورا شهادت نامې ترڅنګ د لیسانس شهادت نامه هم راوړي، د دکتور سعید افغاني له خوا داسی منطقي استدلال چې ګڼي د ازهر مشهور او لوی پوهنتون د ده دعربی دارالعلوم شهادت نامه په لیسانس معادله کړه، کار ورنکړ او دی پیښې د دکتور سعید افغاني په روحیه باندی منفي تاثیر وکړ چې غوښتل یې د کابل پوهنتون په چوکاټ کښې خدمت وکړي، د ټولو نه مهمه دا وه چې د کابل پوهنتون د شرعیاتو پوهنځی د یو هغه وتلي کس د تجربې څخه چې هیواد په دیني مدارسو کښې روزل شوی ؤ او درس یې ویلی ؤ او مولوي ؤ چې دکتورا یې هم واخیسته، او کولئ شول ترڅو نورو طالب علمانو له پاره نمونه وي.

ولی بدبختانه داسی ونه شول او خلک د هغه کس د تجربی نه چې هغه د لغمان د خیر آباد د عمرزیو د زدکړی مرکزونو څخه ځان د نړی مشهور او وتلي پوهنتون یعنی الازهر ته ورسؤ، محروم پاتي شو .

زه په خپله د دکتور سعید افغاني د نوم سره د شپږ څلویښتو کلونو راپدیخوا آشنا وم او د نن څخه څلویښت کاله په خوا د دکتور سعید کور چې زما د مشر ورور شهید استاد سایف د کرایي کور سره نژدی ؤ او د جمعي لمونځ به مو په یو مسجد کښې ادا کولو، ډېر ځله مي دکتور سعید افغاني لیدلی همدا رنګه مي د ده زامنو هر یو : دکتور امین الدین سعیدی او دکتور صلاح الدین سعیدی چې د ابوحنیفه په مدرسه کښې ز ما څخه دوه کاله مخکې وو پیژندل او یو ځل یې د اروښاد ډاکټر صاحب سعید افغاني لیدو او زیارت ته هم ورغلم او زه یې د یو ځوان په توګه ډېر تشویق کړم ، د ۱۳۵۶ لمریز کال په پسرلي کښې چې د ژمي رخصتیو څخه له بدخشان نه کابل ته را وګرځیدم (د شرق نابغه) کتاب می ولید چې د سید جمال الدین د اتیایمې کلیزې په مناسبت د ۱۳۵۵ لمریز کال د کب میاشت کښې د بیهقي د چاپولو مؤسسې له خوا د چاپ څخه راوتلی و .

ددی کتاب د چاپ دوارې مهتممان زما دوستان ؤ، یو یې د دکتور صاحب سعید افغاني زوی ښاغلی امین الدین سعیدی او بل مهتمم چې د ابوحنیفه د مدرسی د مبارز او په علم مین خدای بخښلی عبدالرزاق فهیم و، چې زما له پاره د دوی نومونه د کتاب د مهتممانو په توګه بله جاذبه هم درلوده . د (شرق نابغه) په افغانستان کښې د لوستونکو له پاره ډېر په زړه پور ې او په خاص ډول یې هرکلی وشو، چې ډېر ژر یې نسخې خرڅې او بیدرکه شوی، تر دی ځایه چې لیکوال یې مجبور شو ترڅو په خپل مصرف د کتاب زر ۱۰۰۰ ټوکه نوری نسخې هم چاپ کړي .

مخکې د دې چې دا کتاب په دویم ځل په قاهره کښې چاپ شي د کتاب په مراجعه کولو کښې راته څرګنده شوه چې نومورې کتاب لا هم ډېر نوي او بکر مطلبونه لرې او د لوړئ علمي څېړنې څخه برخمند دی .

که چیرته پدی کتاب نیوکه وشي هغه نکتې ته به اشاره وشي چې د دی کتاب زیاتې مراجع په عربی ژبه دي، او شاید د لیکوال د وطن څخه لرېوالئ لامل ګرځیدلی وي، چې د سید جمال الدین آثار په فارسی ژبه د څېړونکي او عالیقدر مؤلف سره نه وو، په خاصه توګه د سید هغه مهمی رسالئ اصلي متن یعنی(نیچریه) چې مرحوم سعید افغاني د هغه رسالی په عربی ژبارل شوي نسخې څخه ګټه پورته کړئ .

په هرترتیب دا کتاب هم د افغانستان د فکري پانګې څخه دی، چې په قاهره کښې د افغانستان سفارت د دکتور سعید افغاني قدرمن زوي ښاغلي دکتور امین الدین سعیدی څخه یوه نړی مننه کوې چې د کتاب کامل او ټیپ شوی متن یې د افغانستان سفارت ته لیږلی دی او موږ هم پدی ویاړو چې ټولو هیوادالو او په خاصه توګه د مصر په پوهنتونونو کښې خوانو محصلینو ته دا کتاب وړاندی کوو.

مخکې د دې چې دا سریزه پای ته ورسوم لازمه ګڼم چې د خدای بخښلي دکتور سعید افغاني یوې بلې ښېګڼې ته اشاره وکړم، هغه هم دا چې خدای بخښلي خپل کتاب "نابغة الشرق" چې په عربي لیکلئ ؤ، یوه لسیزه وروسته یې د خپلو خلکو په ژبه یعني پښتو ته وژباړلو، ترڅو د کتاب څخه لا زیاته ګټه پورته شي، دا پداسې حال کښې چې په زرګونه افغان محصلینو د ماسټرئ او دکتورا رسالئ یا «تیزس» په بهرنیو ژبو لیکلي دي، ولې د خپلو خلکو د ګټې اخیستنې لپاره یې خپلو ژبو ته ندي ژباړلي، که چیرته دوې ټولو د دکتور سعید افغاني په لاره قدم ایښئ وای او خپل آثار یې د خپلو خلکو په ژبو ژباړلي وو، نن ورځ به د افغانستان علمي کتابونو ته په زرګونه نور علمي کتابونه هم ورزیات شوي وو .

د «شرق نابغه» د لیکوال سعید افغاني او د عالي مقام ویښوونکي «سید افغاني» اروا وې دی بښادې وي !

فضل الرحمن « فاضل »

قاهره

لیندۍ ۱۳۹۴ دسمبر ـ ۲۰۱۵ م صفر المظفر ۱۴۳۷ ق

www.said-afghani.org - بازګشت به صفحه اصلی